

לקראת פסח - ענייני חירות

לפניכם מספר מקורות ודיונים בנושא החירות ובעיקר ביחס בין תורה לחירות. הסדר אינו משנה – יש לכם את החירות לבחור במה להתחיל...

סדר הנושאים:

- א – בן חורין העוסק בתורה – יחסי תורה וחרות
- ב – עבדות וחרות. האם תמיד יש בניהם ניגוד? הייתכן עבד בעל חרות או בן חורין משועבד?
- ג – חרות אמיתית ומזויפת – שתי אבחנות בשני שירים.

א – בן חורין העוסק בתורה – יחסי תורה וחרות

משנה מסכת אבות פרק ו משנה ב

אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף שנאמר נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם

ואומר והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות אל תקרא חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה וכל מי שעוסק בתורה תנדר הרי זה מתעלה שנאמר (במדבר כ"א י"ט) וממתנה נחליאל ומנחליאל במות:

- נסו להבין את טענת המשנה על כל חלקיה.
- במה תורמים הפסוקים להבנת דברי המשנה? (שמות לב טז, משלי יא כב ובמדבר כא יט)
- באחד הפסוקים נתקשו מפרשי המשנה – נסו לענות לשאלה:

קראו את המשנה בתוך ההקשר שלה ברצף המשניות: האם תורה נותנת חירות או שיעבוד?

משנה מסכת אבות פרק ו

משנה א – שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם: רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדי הוא לו נקרא ריע אהוב אהוב את המקום אהוב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר ונאמן ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות ונהנין ממנה עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים:

משנה ב – אמר ר' יהושע בן לוי.....

משנה ג – הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד וקראו רבו אלופו ומיודעו שנאמר (תהלים נ"ה י"ד) ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי והלא דברים קל וחומר ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר (משלי ג' ל"ה) כבוד חכמים ינחלו (משלי כ"ח י') ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר (משלי ד' ב') כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזבו:

משנה ד – כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד יותר מלמודך (עשה) ואל תתאוה לשלחנם של מלכים ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך:

משנה ה – גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והכהונה בעשרים וארבע והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים

יחסי תורה וחירות

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף צט עמוד ב

ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו: תורה ניתנה בארבעים ונשמה נוצרה בארבעים, כל המשמר תורתו נשמתו משתמרת, וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת.

תנא דבי רבי ישמעאל: משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו, אמר: כמדומה אתה שאם אתה מאבדה שאני נוטל ממך איסר בדמיה? נשמתך אני נוטל ממך.

- מה פשר ההשוואה בין ציפור דרור לתורה? האין זה דימוי מוזר?
- כיצד יתכן שציפור דרור היא בעלת ערך שווה לנשמת העבד? מה פירוש נשמתו משתמרת - האם מדובר בחיים ומות?

המציאות במשל היא אבסורדית – ציפור הדרור סמל החירות – ניתנת לעבד דווקא, ועם מסירתה מתעצמת בו תחושת האחריות והעבדות! למעשה הוא צריך לשמור על חירות תחת מעטה כבוד של חשש לחייו אם יאבדה. – מה בא למדנו?

ב – עבדות וחירות

מהי החירות לפי כל אחת מהדעות?

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כב עמוד ב

רבן יוחנן בן זכאי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר: מה נשתנה און מכל אברים שבגוף? אמר הקב"ה: און ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים - ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו - ירצע.

ור"ש ב"ר היה דורש את המקרא הזה כמין חומר: מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית? אמר הקב"ה: דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים, בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים - ולא עבדים לעבדים, והוצאתים מעבדות לחירות, והלך זה וקנה אדון לעצמו - ירצע בפניהם.

השוו את נוסח ברכות השחר ע"פ ר יהודה לזו שבסידורים שלנו - ההבדל מקורו בגמרא שמסכת

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מג עמוד ב

תניא, היה ר' מאיר אומר: חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום, אלו הן: שעשאני ישראל, שלא עשאני אשה, שלא עשאני בור.

רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דהוה קא מברך (שמע את בנו שהיה מברך) שלא עשאני בור, אמר ליה כולי האי נמי? (אמר לו: כל זה גם, כלומר גם את הברכה הזו?) אמר ליה: ואלא מאי (מה) מברך? שלא עשאני עבד...

- מדוע עדיפה ברכת שלא עשני עבד על ברכת שלא עשני בור?
- מדוע הם ברכות מקבילות/אלטרנטיביות? (כלומר, מדוע מברכים או את זו או את זו ולא את שתיהם)

- מדוע לא טוב להיות עבד - מה בין שני ההסברים - כיצד הם מתקשרים לדיונו?

ספר אבודרהם ברכות אוצר המדרשים (אייזנשטיין) רבינו הקדוש עמוד 510
השחר ד' דברים חייב אדם לומר בכל יום: שלא עשני גוי, שלא עשני שלא עשני עבד מפני שאין עבד שלא עשני אשה, שלא עשני בור, שאין בור ירא חטא. העבד מצווה במצות עשה שלא עשני אשה, שהנשים פטורות מן המצות, שלא עשני עבד שהזמן גרמא שהעבדים נחשבו כבהמה,

על ברכת שלא עשני עבד למי שמאבד את חירותו

- במה נחלקו שני הפוסקים המובאים כאן – ראו הביוגרפיה של כל אחד - כיצד היא תורמת לפרשנותם?

שולחן ערוך הרב, או"ח סימן מו סעיף ד
ואפילו השבוי יאמר שלא עשני עבד שאין
הברכה על החירות מהעבדות אלא על שאין
העבד חייב אלא במצות שהאשה חייבת בהם

רבי שניאור זלמן מלאדי (י"ח באלול ה'תק"ה (1745) -
כ"ד בטבת ה'תקע"ג (1812)), מכונה 'אדמו"ר הזקן',
'הרב', 'בעל התניא והשו"ע' ובראשי תיבות: רש"ז. מייסד
תנועת חסידות חב"ד והאדמו"ר הראשון בשושלת זו,
עמד בראשה משנת ה'תקל"ב (1772) ועד לפטירתו
בשנת ה'תקע"ג (1812). ספריו הנודעים: "התניא"
וה"שולחן ערוך הרב".

בסערת הרדיפות כנגד החסידים בליטא ועל פי היתר מפורש שנכלל בחרם על החסידים, דווחו מנהיגי הקהילה בוויילנה לשלטונות הרוסיים כי רבי שניאור זלמן שולח כספים לחסידים שעלו לארץ ישראל ובכך מסייע לאימפריה העות'מאנית אשר היו יריבי רוסיה הקיסרית. כתוצאה מדיווח זה נלקח רבי שניאור זלמן לחקירה וישב במאסר בפטרבורג מיום כ"ד בתשרי ה'תקנ"ט (4 באוקטובר 1798). בהשתדלות החסידים שוחרר ב"ט בכסלו ה'תקנ"ט (27 בנובמבר 1798), ותאריך זה נשמר בחסידות חב"ד כחג הגאולה.

בשנת ה'תקס"א נעצר שוב לאחר שקהילת פינסק דיווחה לשלטונות כי תורת החסידות כוללת בתוכה יסודות חתרניים כנגד שלטון הצאר. ממעצר זה, שוחרר באותה שנה בחג החנוכה.

עד למאסרו בשנת תקס"א התגורר ר' שניאור זלמן בעיירה ליאזני שליד העיר ויטבסק. לאחר ששוחרר ממאסרו, אסרו עליו השלטונות לחזור לליאזני ואילצו אותו להישאר בפטרבורג. בהשתדלותו של הנסיך ליובאמירסקי, שהיה מקורב לשלטון, אפשרו לשניאור זלמן לעבור לעיירה ליאדי, הנמצאת על גבול בלארוס-רוסיה. בליאדי ישב שניאור זלמן במשך 11 שנים. לאחר שני המעצרים אותם עבר, פיתח ושכלל ר' שניאור זלמן את תורתו והפיץ את עיקריה ברחבי ליטא ובלארוס. בעקבות שיטת הלימוד החב"דית ואופן הפצתה הציבורית, נקלע ר' שניאור זלמן לוויכוח עם אדמו"רים נוספים בני דורו, שחלקו על דרכו בלימוד תורת החסידות והפצתה.

שו"ת ממעמקים, חלק ג, סעיף ו

ולפי זה יוצא שעיקר הברכה הזאת נתקנה לא
על עבדות הגוף, אלא על עבדות הנפש... לכן
אמרתי לשואלי, כי חס ושלוש להם לבטל ברכה
זו שהוקנה על ידי אבות עולם, רבותינו זכרונם
לברכה, ואדרבה דוקא כעת חובה עלינו לברך
ברכה זו, למען יכירו אויבינו ומנדינו שלמרות
שאנו נתונים בידם לעשות בנו כרצונם הרע, בכל
זאת רואים אנו את עצמנו כבני חורין הנתונים
במצור ובשביה וקרובה ישועתנו לבוא
וגאולתנו להגלות.

הרב אפרים אשרי (מבוטא, ולעתים אף נכתב כאושרי;
ה'תרע"ד, 1914, קובנה שבליטא - ה'תשס"ד, 2003, ניו
יורק) היה תלמיד חכם, פוסק וראש ישיבה. עסק רבות
בשואה, וחיבר ספר שו"ת שעסק בשאלות הלכתיות
שנגעו לשואה, בשם "ממעמקים".

במלחמת העולם השנייה שהה הרב אשרי בגטו קובנה,
שם שימש יד ימינו של רב העיר - הרב אברהם דוב כהנא
שפירא - ועמד בראש הארגון "תפארת בחורים" בגטו
קובנה. בתקופה זו רוב רבני הגטו נרצחו בידי הנאצים
והליטאים, והרב שפירא עצמו כבר היה חולה וחלש ונבצר
ממנו לתפקד כפוסק באופן מלא, ועל כן הרב שפירא
ביקש מהרב אשרי שיענה על שאלות הלכתיות

מכונת החירות/ דן פגיס

בכלובו של שועל-השלג
הסיבירי,
שבוי מיוחס,
הוצבה מכונת החירות.

זהו גלגל ברזל בקוטר 90
ס"מ
מוקף דופן עגול קתף, ברוחב
30 ס"מ;
בפנים הדפן בולטים שלבי
אחיזה,
והציר שעליו סובב הגלגל
תקוע בקיר
כל אימת שהשועל הסיבירי
עיף
הוא מנתר פנימה
ומתחיל לרוץ.
מכונת החירות מגוללת
שביל מסחרר
לארבע מאות הרגלים שלו
החולפות כרוח
מתחת לגוף הכסוף
חזרה
אל סוף צפון
את הגלגל משמנים כל שבוע

5

ג - חרות אמיתית ומזויפת, מהי
חרות אמיתית ומהי מזויפת לפי כל
שיר?

שני יסודות/ זלדה

הלהבה אומרת לברוש
כאשר אני רואה
כמה אתה שאנן
כמה עוטה גאון

משהו בתוכי משתולל.
איך אפשר לעבור את החיים
הנוראים האלה
בלי שמץ של טירוף
בלי שמץ של רוחניות
בלי שמץ של דמיון
בלי שמץ של חירות
בגאווה עתיקה וקודרת.
אילו יכולתי הייתי שורפת
את הממסד
ששמו תקופות השנה
ואת התלות הארורה שלך
באדמה, באויר, בשמש,
במטר ובטל.
הברוש שותק.
הוא יודע שיש בו טירוף
שיש בו חירות
שיש בו דמיון
שיש בו רוחניות
אך השלהבת לא תבין
השלהבת לא תאמין

